

Parabolele lui Iisus

DE ACELAȘI AUTOR

- Călătorie în lumea formelor*, Meridiane, 1974; Humanitas, 2023
Pitoresc și melancolie: O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană, Univers, 1980
Francesco Guardi, Meridiane, 1981
Ochiul și lucrurile, Meridiane, 1986; Humanitas, 2023
Minima moralia: Elemente pentru o etică a intervalului, Cartea Românească, 1988
Jurnalul de la Tescani, Humanitas, 1993
Limba păsărilor, Humanitas, 1994
Chipuri și măști ale tranziției, Humanitas, 1996
Eliten – Ost und West, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001
Despre îngeri, Humanitas, 2003
Obscenitatea publică, Humanitas, 2004
Comedii la porțile Orientului, Humanitas, 2005
Despre bucurie în Est și în Vest și alte eseuri, Humanitas, 2006
Note, stări, zile, Humanitas, 2010
Despre frumusețea uitată a vieții, Humanitas, 2011
Față către față: Întâlniri și portrete, Humanitas, 2011
Parabolele lui Iisus: Adevărul ca poveste, Humanitas, 2012
Din vorbă-n vorbă: 23 de ani de întrebări și răspunsuri, Humanitas, 2013
O idee care ne sucește mințile (coautori Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici), Humanitas, 2014
Dialoguri de duminică: O introducere în categoriile vieții (dialoguri cu Gabriel Liiceanu), Humanitas, 2015
Neliniști vechi și noi, Humanitas, 2016
Despre inimă și alte eseuri, Humanitas, 2017
Pe mâna cui suntem?, Humanitas, 2018
Despre destin: Un dialog (teoretic și confesiv) despre cea mai dificilă temă a muritorilor (coautor Gabriel Liiceanu), Humanitas, 2020
Capodopere în dialog, Humanitas, 2023

Andrei
Plesu

Parabolele lui Iisus

Adevărul ca poveste

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
-----------------------------	---

INTRODUCERE

<i>Adevărul ca poveste</i>	II
----------------------------------	----

I. „DE CE LE VORBEȘTI ÎN PARABOLE?”

1. Un „scandal teologic”?	29
2. Inevidența luminoasă	57
Făclia sub obroc	58
Cetatea de pe munte	59
3. Parabola semănătorului sau despre receptivitatea deviată	73
4. Obnubilările spiritului critic și pierderea „filialității”. Parabola copiilor din piețe	97
5. Opacitatea agresivă și pierderea „moștenirii”. Parabola lucrătorilor nevrednici ai viei	113
6. Așteptarea ca formă a receptivității	137
Slujitorul credincios și înțelept	137
Slugile veghetoare	138
Portarul	138
Furul	139
Cele zece fecioare	139
Sămânța care crește singură	140

314 PARABOLELE LUI IISUS

7. Despre îndrăzneală și perseverență	165
Prietenul de la miezul nopții	165
Judecătorul nedrept și văduva stăruitoare	165
8. Creativitatea și riscul asumat ca forme ale receptivității	177
Talanții	177
9. „Cruzimea“ și receptivitatea lui Iisus	185
Nunta fiului de împărat	185
Cina cea mare	186

II. PARABOLA CA SUBMINARE A IDEOLOGICULUI

1. Faptă și contemplativitate din perspectiva parabolilor	215
Casa zidită pe stâncă	215
Turnul și împăratul la război	216
Cei doi fii	216
2. Misterul ușilor închis-deschise	245
3. Trei feluri de risipă	259
Fiul risipitor	259
4. Iconomul nedrept și inteligența salvatoare	271

ÎNCHEIERE

<i>Critica rațiunii exegetice</i>	281
---	-----

<i>Sugestii bibliografice</i>	301
---	-----

<i>Indice al parabolilor lui Iisus</i>	309
--	-----

*Pentru fiii mei, Mihai și Matei
Pentru Martin, care mi-a dăruit timpul
de a scrie această carte*

Cuvânt înainte

Ca mai toate cărțile pe care le-am publicat în ultimii ani, și cartea de față este rezultatul unei provocări venite din partea Editurii Humanitas. Aveam alte proiecte în minte, dar m-am supus, prietenește, crezând că nu voi avea nevoie de prea mult timp pentru a răspunde „comenzii“. Am avut nevoie de câțiva ani... Ani agitați, risipiți, pe fondul cărora parabolele au devenit singurul reper stabil, singura constantă a efortului meu, singurul meu refugiu. Faptul că am reușit să duc cartea la bun sfârșit mi se pare, în acest context, aproape miraculos. Acum, când totul e gata, nu pot spune decât: Slavă Domnului! Dar mulțumesc și împrejurărilor, celor apropiați, și tuturor celor care mi-au dat fără încetare senzația că lucrarea mea ar putea fi utilă și, mai ales, realizabilă.

În alcătuirea ei de astăzi, cartea nu ar fi fost posibilă fără sprijinul substanțial al Institutului de Studii Avansate din Berlin (Wissenschaftskolleg zu Berlin), care mi-a făcut onoarea să mă invite două luni pe an în binefăcătorul său campus. Am profitat de generozitatea rectorilor săi (Dieter Grimm și Luca Giuliani), de solitudinea întregii lor echipe și, nu în ultimul rând, de serviciile spectaculoase ale unei

biblioteci inegalabile. Pe parcursul redactării lucrării, o serie de fragmente au fost oferite, spre lectură, doamnelor Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, Părintelui Iustin Marchiș, doamnei Anca Manolescu și domnilor Gabriel Liiceanu, Horia-Roman Patapievici, Virgil Ciomoș, Bogdan Tătaru-Cazaban și Mihail Neamțu. Le mulțumesc pentru sugestii și bunăvoință. Materia cărții mi-a slujit pentru susținerea unor conferințe la Universitatea din Iași, la Institutul de Studii Avansate din Nantes și la Centrul de Studii Bizantine „Sf. Petru și Andrei” din București.

Sunt perfect conștient de amplasamentul inconfortabil al întreprinderii mele. Din unghiul specializării teologale pot apărea ca un intrus deopotrivă prezumțios, insuficient „îmbisericit” și, pe alocuri, prea disponibil pentru autori necanonici și spații religioase din afara creștinismului. Pentru cruciații secularizării și, în general, pentru spiritul vremii voi face, dimpotrivă, figură de „reacționar”, sensibil, în mod inexplicabil, la texte și idei revolute. Îmi asum, cu scuzele de rigoare, aceste „portrete”, dar îmi fac iluzia că încercarea mea își poate găsi un rost și într-o tabără, și în cealaltă. Cred (și sper), de asemenea, că există o sumedenie de cititori cărora lectura textului meu le-ar putea face măcar tot atâta bine cât bine mi-a făcut mie scrierea lui.

Un cald cuvânt de recunoștință datorez doamnei Lidia Bodea, o colaboratoare ideală, ale cărei acribie, intuiție stilistică și empatie încurajatoare m-au însoțit benefic în faza finală a pregătirii textului pentru tipar.

Andrei Pleșu,
București, 7 octombrie 2012

INTRODUCERE

Adevărul ca poveste

Există întrebări cărora li se poate răspunde prompt și pertinent. De la cele ale experienței curente („Care metrou merge la gară?“, „Câte minute trebuie să fiarbă un ou ca să rămână moale?“, „Ce număr porți la pantofi?“ etc.) până la cele ale expertizei științifice („Ce este legea gravitației?“, „Ce diferență este între mișcarea de rotație și mișcarea de revoluție a Pământului?“, „Ce este un logaritm?“, „În ce constă teoria evoluționistă a lui Darwin?“). Există și întrebări, cele ale primei copilării, care par simple sau suprealiste, dar al căror răspuns solicită mai curând talentul metafizic sau fantezia: „Cum știm dacă o rămă care nu se mișcă doarme sau e trează?“, „De ce pisicile miaună și câinii latră?“, „De ce bunica e bătrână și mama e tânără?“, „De ce are mâna cinci degete?“, „Cine a inventat somnul?“ etc. Există, în sfârșit, întrebările „mari“, întrebările ultimative, cărora îmi place să le spun „rusești“, căci fac substanța multor insomnii dostoevskiene: „Ce este fericirea?“, „Există viață după moarte?“, „De ce există răul?“, „Ce e iubirea?“, „Care e sensul vieții?“, „În ce constă înțelepciunea?“ ș.a.m.d. Problema e că tocmai *acestor* întrebări – esențiale pentru o mai bună înțelegere a destinului individual, a dramei

umane, a rosturilor universale – nu li se poate da nici un răspuns. Sunt întrebări definitive, inevitabile și mute. În cazul acesta – spun unii filozofi și logicieni – întrebările de acest tip nu trebuie puse: sunt un mic delir de limbaj, fără soluție consistentă. Alții cred că ele sunt totuși legitime – dacă nu chiar imperative –, dar că nu li se poate răspunde riguros, liniar, argumentativ. Cu alte cuvinte, ele nu trăiesc din răspunsurile pe care le pot suscita, ci din însăși substanța lor interogativă. E bine să fie puse și e bine să *nu* capete răspuns. Pe de altă parte, răspunsul poate veni nu doar ca satisfacție cognitivă, ca *lămurire* a nedumeririi sau curiozității întrebătoare, ci și ca *suspendare* a întrebării.

Întrebarea poate fi, așadar, evacuată, printr-un răspuns care o dizolvă nu prin explicație, ci prin subminarea relevanței ei: răspunzi în așa fel, încât întrebarea nu se mai pune. Dar sunt cel puțin trei feluri de a suspenda o întrebare: A. Încetezi să o mai pui, fiindcă de fapt *nu vrei* să afli răspunsul (Max Frisch: „Noi nu vrem nici un fel de răspuns, vrem doar să uităm întrebarea“). B. Îi răspunzi (când se poate) „științific“ și, procedând astfel, o anulezi ca întrebare. (Omul de știință „rezolvă“ întrebarea, o transformă în „problemă“ soluționată și, ca atare, pusă deoparte, „clasată“. Când *știi* răspunsul și îl poți formula limpede, întrebarea devine caducă. Nu mai ai motive să prelungești indefinit reflecția asupra ei). C. Cufunzi întrebarea în „mărilor calde ale vieții“, *o complici*, refuzi monotonia răspunsului gata făcut. Nu propui un răspuns geometric, ci o analogie, o metaforă, un „ocoliș“ transfigurator. Pentru întrebările „rusești“ e cea mai adecvată soluție. Singura. În loc să spui,

savant: „uite cum stau lucrurile!“, spui: „hai mai bine să-ți spun o poveste“. Întrebările „mari“ sunt, de regulă, lotul religiilor. Și „poveștile“ la fel. *Patericul* (colecție de pilde și apoftegme ale Părinților deșertului), istorioarele și *koan*-urile zen, snoavele hasidice sunt, toate, încercări de a reacționa adecvat și edificator față de întrebările fără răspuns garantat și greu sistematizabile după tabieturile rațiunii curente. Sunt modalități de a trăi cu *lipsa* răspunsului univoc, indicații de parcurs, auxiliii ale *căii*, mai mult decât *definiții* ale capătului de drum. Mesajul lor nu e niciodată direct previzibil: hermeneutica lor se vrea – și este – infinită. Nu astâmpără interogația, ci o întreține, amplificând-o prin surpriză, paradox și mister.¹

Cu parabolele lui Iisus suntem, de asemenea, în teritoriul *narațiunii* care se substituie *argumentației*. Adevărul lor nu se lasă expus sistematic, nu se constituie într-o doctrină de catedră, într-un „îndreptar“ didactic. Ele spun întotdeauna *mai mult* decât spun și, de multe ori, *altceva* decât par să spună. Aceasta e însăși esența *poveștii*, în contrast cu *enunțul* strict intelectual. Nu Iisus a inventat acest fel de a vorbi (deși, cum vom vedea, i-a dat utilizări insolite). Parabolele erau o „tehnică“ pedagogică foarte răspândită în mediul

1. S-ar putea spune că *istorisirea* e mai aproape de mentalitatea orientală decât explicația conceptuală, preferată în Occident. Cf. Paul W.J. Fiebig, *Altjüdische Gleichnisse*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1904, p. 96: „Răsăriteanul nu înseriază idei abstracte, cum suntem noi obișnuiți să facem; el nu gândește în concepte, ci în viziuni intuitive (*Anschauungen*).“

iudaic. Și au rămas „actuale“ până târziu în evoluția mediilor sapiențiale evreiești. Să luăm un exemplu, devenit celebru după ce Heinrich Zimmer și Mircea Eliade l-au invocat în lucrările lor. Este povestea rabinului Eisik din Cracovia, fiu al rabinului Jekel din același oraș. Rabinul Bunam din Pżysza o povestea tuturor ucenicilor care veneau la el pentru prima dată. Iat-o:

După mulți ani de sărăcie grea, care însă nu i-au zdruncinat încrederea în Dumnezeu, rabinului Eisik din Cracovia i s-a poruncit în vis să meargă să caute o comoară la Praga, sub podul care duce la palatul regal. După ce visul s-a repetat de trei ori, rabinul Eisik s-a hotărât și a plecat la Praga. Numai că podul era păzit zi și noapte de gardieni, astfel încât rabinul nu îndrăznea să se apuce de săpat. Venea însă în fiecare dimineață lângă pod și îi dădea târcoale până seara. În cele din urmă, șeful pazei, intrigat de ceea ce vedea, l-a întrebat, politicos, ce caută acolo: caută ceva anume sau așteaptă pe cineva? Atunci rabinul Eisik i-a povestit visul datorită căruia venise de atât de departe la Praga. Paznicul a izbucnit în râs: „Bietul de tine, cu pingecele tale tocite! Ai pornit la asemenea drumeție de dragul unui vis! Deh, așa e când te încrezi în vise! Și eu ar fi trebuit să-mi iau picioarele la spinare, când mi s-a poruncit odată, în vis, să merg la Cracovia și, în odaia unui jidov pe care, chipurile, îl chema Eisik, fiul lui Jekel, să sap undeva după sobă, ca să găsesc o comoară. Eisik, fiul lui Jekel! Parcă mă văd la locul cu pricina – unde probabil jumătate din locuitorii evrei se numesc Eisik și cealaltă jumătate Jekel – scotocind prin toate casele!“ Și paznicul a izbucnit din nou în râs. Rabinul Eisik s-a înclinat, s-a întors acasă, a dezgropat comoara și, cu o parte

din ea, a construit o casă de rugăciune care se numește Școala „Reb Eisik Reb Jekel“.

„Luați aminte la această poveste! – obișnuia să spună rabinul Bunam – și primiți învățătura ei: anume că există ceva care nu e de găsit nicăieri în lume, nici chiar lângă cel Drept și Sfânt (Zaddik), dar că totuși există un loc unde lucrul acela poate fi găsit.“¹

„Învățătura“ acestei pilde poate fi „tradusă“, firește, și într-o variantă abstract-discursivă. Ea ar include următoarele teme:

α. De cele mai multe ori, ceea ce cauți e la îndemână, în lumea ta, în casa ta, în interiorul tău.

β. Pentru a găsi ceea ce cauți, trebuie mai întâi să faci un lung ocol, să te întorci la tine de departe, să faci un drum. „Aproapele“ se valorifică numai după o laborioasă experiență a „departelui“.

γ. De multe ori, a fi credul e mai rentabil decât a fi sceptic. A lua visele în serios poate aduce beneficii pe care „spiritul critic“ și „rezonabilitatea“ le ratează.

δ. Pentru a lua visele în serios, nu trebuie să abandonezi cu totul discernământul. Numai după ce rabinul Eisik visează *de trei ori* același lucru, decizia lui de a porni la drum i se pare justificată.

ε. Când ai găsit ceea ce cauți, nu trebuie să ții „comoara“ doar pentru tine. Recomandabil e să o investești și în beneficiul celorlalți, al comunității.

1. Martin Buber, *Die Chassidischen Bücher*, Verlag von Jakob Hegner, Hellerau, 1928, pp. 532–533.

ζ. „Soluția“, „răspunsul“, e în preajma ta, dar pentru a o descoperi ai nevoie de intervenția salutară a unui „străin“: străin de țara ta, de religia ta, de limba ta, de cultura ta. Imediatul „comorii“ se dezvăluie ca beneficiu al „străinătății“, al unei temporare înstrăinări de sine și de mediul tău familiar.

η. „Adevărul“ nu e *de negăsit*, dar el nu se află neapărat în teritoriul previzibilului, al *înțelepciunii* „*instituționalizate*“. El poate fi atins, este cu siguranță într-un loc anume, dar, de regulă, *în alt loc* decât cel în care-l cauți.

Și rabinul Bunam, și Heinrich Zimmer, și Mircea Eliade au pus accentul, în interpretările lor, pe una sau alta din temele de mai sus.¹ La rândul ei, Wendy Doniger O'Flaherty semnaleză drept semnificativ faptul că ea, ca evreică, descoperă o parabolă aparținând propriei tradiții (iudaice) într-o carte despre India scrisă de un luteran. E un tip de „întâlnire“ care ilustrează „morală“ parabolei înseși. O observație asemănătoare face și Heinrich Zimmer, cu privire la interesul lui pentru „depărtarea“ vechii Indii, definitorie pentru cariera lui academică europeană.²

1. Cf. Heinrich Zimmer, *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*, New York, Pantheon Books, 1946, pp. 219–221 (trad. rom.: *Mituri și simboluri în arta și civilizația indiană*, trad. de Sorin Mărculescu, Humanitas, București, 2007), și Mircea Eliade, *Myths, Dreams and Mysteries*, Harper Torchbooks, New York, 1967, pp. 244–245 (trad. rom.: *Mituri, vise și mistere*, trad. de Maria Ivănescu, Cezar Ivănescu, Univers Enciclopedic Gold, București, 2008).

2. Cf. Wendy Doniger O'Flaherty, *Other Peoples' Myths. The Cave of Echoes*, The University of Chicago Press, Chicago–London, 1995,

Ne putem întreba acum, comparând povestea în sine și punctajul tematic al „ideilor” ei, ce are *în plus* povestea. În ce mod *epicul* dovedește un spor de adecvare și de eficiență metafizică față de argumentația *logică*.

Într-o primă instanță și simplu spus, povestea are *viață*. Are *corp*, carne, respirație proprie. Ea pune în pagină o galerie de portrete, peisaje, întâmplări și împrejurări curente, pingele rupte, speranțe, dezamăgiri și euforii, de care, prin natura lui, discursul conceptual se dispensează cu ușurință. Povestea e concretă, tridimensională, „tablou vivanț”. Gândul pe care ea îl livrează se scaldă în *sosul* gros al realului, plutește în „planctonul” polimorf al lumescului. De fapt, ea nu dă ceva *de gândit* fără să dea ceva *de trăit*: un conglomerat de fapte și afecte, de acte și pasiuni, greu de separat prin efort intelectual pur. Discursul se constituie ca *mesaj*. Povestea însoțește mesajul cu *imprecizia* bogată, cu *vibrato*-ul inanalizabil al realității imediate. De aceea, oricât de complicat, discursul e reductibil la afirmații simple, în

p. 192, n. 3. Wendy Doniger (*op. cit.*, pp. 138–139) se amuză citând și o versiune parodică a parabolei hasidice, propusă de Woody Allen: e vorba de un rabin care are un vis asemănător cu cel al rabinului Eisik. Pornește la drum spre Vorki, după ce promite că se va întoarce în zece zile. E găsit după doi ani rătăcind prin Urali și îndrăgostit de o ursoaică panda. E adus acasă, înfrigurat și flămând. Sub perna patului pe care se culcă dă peste o comoară. Îi mulțumește, smerit, lui Dumnezeu, dar trei zile mai târziu bănuiește iar prin Urali, de data asta deghizat în iepure. „Această mică capodoperă – sună comentariul lui Woody Allen – ilustrează amplu absurditatea misticismului.” E un comentariu – suntem înclinați să adăugăm – care ilustrează, la rândul lui, haloul de cinism al oricărei piruete satirice, când ea nu evită facilitățile locului comun.

vreme ce, oricât de simplă, povestea se poate complica hermeneutic la nesfârșit. Avem obiceiul să spunem că „filozofia“ e „grea“, „complexă“, înclinată să elaboreze sofisticat pe marginea materiei de o brutală *evidență* a lumii. În realitate e tocmai pe dos: gândirea nu poate avansa decât simplificând lucrurile, sistematizând, clasificând, oprind, pentru o clipă, cursul firesc al mișcării universale. Gândirea, în varianta ei speculativă, nu poate evita să fie un „stop-cadru“ al realului. Ca să înțeleagă, ea trebuie să fixeze temporar agitația obiectului ei. Dimpotrivă, povestea e mereu în mișcare, în mers: *însoțește* evenimentele în curgerea lor continuă. Ca și ele, ea „scapă“ oricărei închideri teoretice, oricărei staze artificiale. Această afinitate cu spectacolul vieții obișnuite face ca povestea să aibă un auditoriu mult mai divers și mai larg decât orice construcție doctrinară. E mai ușor de înțeles – chiar dacă mai greu de epuizat – pentru cei fără susținute deprinderi filozofice.

Să adăugăm că, în vreme ce discursul e *argumentativ*, povestea e *indicativă*. Nu *expune* o teorie, ci *arată* o stare de fapt, relatează o situație, fără prea explicate intenții demonstrative. Nu oferă răspunsuri, ci stimulează căutarea lor. În rezumat, s-ar spune că povestea spune nespunând, lasă să joace dinaintea celui care o ascultă palpitul *dintre* cuvinte, de dincolo și de deasupra lor. Prin faptul că „arată“ în loc de a explica, povestea e de o *funcționalitate pedagogică* incomparabil mai mare decât descriptivismul analitic. E mult mai ușor să înveți cum se face nodul la cravată sau cum se manevrează un aparat, atunci când cineva îți *arată*, fără cuvinte, etapele procedurii cu pricina. Și, nu întâmplător,

educația fiecăruia dintre noi a început nu cu prelegeri elaborate, ci cu poveștile spuse de părinți sau bunici. Povestea este „o arătare“, o „apariție“ care aduce laolaltă nemijlocirea realului, inventarul problemelor pe care el le pune, partea lui de claritate și partea lui de penumbră. „Arătarea“ e, simultan, expresie și neliniște. Retorică și muțenie. E o *prezență totală*, în care știutul și neștiutul se manifestă în aceeași măsură și în același timp. Când vezi un arbore sau un nor, vezi, dintr-odată, chiar dacă nu le distingi limpede „la prima vedere“, și alcătuirea lor senzorială, și istoria lor, și metabolismul lor intim, și suma de întrebări pe care „apariția“ lor o provoacă. Goethe avea dreptate să creadă că a privi atent o plantă mijlocește un aport cognitiv mai consistent decât a o asedia bibliografic sau a o pune sub microscop. Povestea e, față de argumentul logic, ceea ce e *imagea* față de concept. E, ca și imaginea, mai puțin explicită, dar mai cuprinzătoare. Ca „apariție“, ca „imagine“, povestea e „fenomenală“ (gr. *phaino*, „a apărea“, „a se expune vederii“, „a se arăta“, „a iradia“), dar, pentru a prelua terminologia kantiană, „lucrul în sine“ (*numenul*) nu e, în cazul narațiunii, distinct și opac față de modul lui de apariție „pentru noi“ (*fenomenul*), ci e modul numenului de *a se da pe față*, de a intra în comunicare cu structura, potențialul și limitele înțelegerii noastre.

Gloria conceptului e *proprietatea* termenilor cu care lucrează, univocitatea lor. Farmecul specific al poveștii rezultă din valorificarea unei subtile *improprietați* a desfășurării și alcătuirii ei (în sensul în care metafora, de pildă, implică o anumită „improprietate“), o improprietate de natură să